

A Bolondok Hajója

(részletek; a költemény 84., 91. és 95. fejezete)

*Van, ki gyorsan ekét ragad,
Végül mégis bajban szakad,
Mert a kakukk fészken marad.*

A jó iránti állhatatosságról

Sok veti ekére kezét,
S kezdetben jártatja eszét
Bölcs dolgokon, jötten egyre,
Ám nem hág fel végig a hegyre,
5 Mely mennybe visz alkalmasint,
Hanem inkább hátratekint:
Egyiptom jobban tetszenék,
Hol közel a húsosfazék.
Visszafut régi bűnökér',
10 Mint eb a döghúshoz megtér,
Amelyből már sokszor zabált.
Ily ember bajban lesz kivált.
Olyan seb nemigen lesz ép,
Mit valaki többször feltép,
S ha nem tart rendet a beteg,
Melytől baja gyógyulna meg,
Úgy attól tarthatunk, végül
Bármennyit vár, fel nem épül.
Nem kezdeni jobb volna tán,
Mint felhagyni kezdés után.
Isten szól: arra intelek,
Bár hév lennél avagy hideg,
De mivel te csak langyos vagy,
Lelkem utál s magadra hagy.
Ki jótettet művel sokat,
Nem nyerheti jutalmukat,
Ha mindvégig jót nem cselekszik.
Nagy veszedelemből menekszik
Lót hitvесе: várhat kegyelmet.
30 De mert feledte az intelmet,
S hátranézni készte a látvány,
Lón belőle szörnyű sóbálvány.

Bolondnak újra csengettyű jut:
Mint kutya, hányadéka-hoz fut.

* * *

*A karzaton is sok bolond van,
Ki fecseg, pumog észbomoltan.
Hajójuk vitorlát bont nyomban.*

A fecsegésről a karzaton

Sokan templomban, karzaton
Fecsegnek, pumognak nagyon:
Kocsit, hajót ki hogyan állít,
Mely Narragóniába szállít.
5 Itt szólnak talján háborúkról,
Itt, ha beszélnek, csak hazug szól.
Mindig jön egy-egy új mese,
Kezdődven hajnali mise,
S ez gyakran vesperáig tart.
10 Pénzvágy hajt ide sok fukart:
Karzaton ha nem lelne pénzre,
Évekig feléje se nézne.
Jobban tenné sok ebadta,
Ha odahaza maradna:
Így kocsmapultot nem varázsol,
S a libapiac is lesz máshol.
Így csak unatkozik sokat
Templomban, s zavar másokat.
Tervét ki végbe nem viszi,
Gyakran templomban tervezi:
Hogy szerel fel kocsit, hajót,
Mily módon hazudhatna jót;
Ne szorgalmán, szándékán múljon,
Hogy a hajó visszaforduljon.
Magát a karzattól kihozza,
Hogy a kocsit jól megzsírozza.
Nyomtatni arról nem vagyok kész,
Ki a karzatba csak azért néz,
Hogy friss pofafürdőt vegyen,
30 S rögtön ismét kívül legyen.
Az csak a derék ájtatosság,
Ha ilyet művelnek manapság,
S nyelnek javadalmat éhomra,
Ásítván a Bögőmajomra!

* * *

*Van, ki nemhogy menne templomba,
S ünnepet ülne nyugalomba,
De ügyet-bajt hord nagy halomba.*

Az ünneptörésről

- Ők is lakják Majomhegyet,
Kik minden dolguk-művüket
Hagyják ünnepek szent napjára.
Valók a majom-taligára!
- 5 Egyik patkót veret lovára,
Másik egy gombot felvarrat,
Mely munka régről elmaradt,
Midőn ült bor és játék mellett;
Emennek orrot tömni kellett,
- 10 S evégből rongyot sokat rágott;
Amaz próbál köpenyt, nadrágot,
Melyet bizony tán föl se venne,
Ha ilyet szent napon nem tenne.
A szakács reggel tüzet szít,
- 15 Mielőtt még a templom nyit;
Lesz ott zabálás, vigalom!
Utcán még nincs is forgalom,
De már tolongás van a kocsmán,
Folyvást ott lézeng a sok ocsmány.
- 20 A szentelt napokon főleg,
Egyéb művet sem tevőleg,
Kocsikáznak, szekereznek.
Ünneptől bolondok lesznek,
Kik hiszik, hogy ünnep napján
Isten kicsiny munkát nem bán,
Mint: fát dönteni sakktáblán,
Vagy csüggni egész nap kártyán.
Van, ki háznépét dolgoztatja,
S fütyül rá, hogy szolgálja, fattya
Felkél-e, templomba megy-e,
Hogy a misét észbe vegye.
Most kavarnak azon a méten,
Mit erjesztettek egész héten.
Oly mesterség hol is lenne,
Mely ünnepnapon pihenne?
A pfennigre ki-ki oly sóvár,
Mint ki egyéb napot nem is vár.
Van, ki utcán fecseg, ficáncol,
Más hazárdozik és faláncol;
- 40 Van, ki borra több pénzt elver,
Mint egy hét alatt munkával nyer.

- Azt mondják: himpellér, fukar,
 Ki bort vedelni nem akar
 Éjjelig, míg a macska vernyog,
 45 Vagy hajnali szél fújni nem fog.
 A zsidók mind gúnyolnak minket,
 Hogy nem tartjuk ünnepeinket,
 Miket ők tartanak apróra.
 Nem is raknám Bolond-Hajóra
 50 Őket, hogyha folyvást nem többet
 Tévelyegnének, mint veszett eb.
 Egy szegény ünnepnap szedett fát,
 És megkövezték, csak ezért hát!
 Makkabeusok nem készülnek
 55 A harchoz, mert az a nap ünnep:
 Sokukat így verték agyon.
 Nem gyűjtenek ünnepnapon
 Égi kenyeret, tiltja Isten.
 Mi dolgozunk, bár oka nincsen.
 60 Szentelt ünnepnapra halasztunk
 Munkát, mit hétköznap mulasztunk.
 Tartsd meg, bolond, az ünnepet:
 Munkanap még sok-sok lehet,
 Ha tested gödörben rohad.
 65 Minden bűn pénzvágyból fakad.

Márton László fordítása

Magyarázatok és jegyzetek

Sebastian Brant (1458–1521) köztisztviselő, költő és jogtudós volt. Ifjúkorában került szülővárosából, Strassburgból Bázellebe, ott egyre fontosabb méltóságokat töltött be; később, miután Bazel csatlakozott a svájci kantonok szövetségéhez, a császári udvar tisztviselője lett. Számos latin és német nyelvű költői munkája közül *A Bolondok Hajója* című, először 1494-ben megjelent satirikus-morális világlátomás bizonyult emlékezetre méltónak. Ez a mintegy nyolcezer sor terjedelmű költemény száztizenkétféle bolondságot ostoroz; ha úgy tetszik, száztizenkét különböző bolondot ültet fel a Bolondok Hajójára, amely Narragónia, a bolondok országa felé indul. Brant művében egészen különféle dolgok számítanak bolondságnak: közös fazékban fortyog a házasságtörés, a divatmajmolás, a mértéktelen vadászat, a külföldi egyetemek látogatása, a csillagjósolás, a Szentírás félremagyarázása, a kevélység, a fukarság, a kuruzslás, az ismeretlen tájak beutazása (két évvel vagyunk Amerika felfedezése után), az árdrágítás, az uzsora, az egyházi javadalmak-

kal való visszaélés stb. stb. — még hosszan sorolhatnám. Brant mindenesetre nem furcsaságok gyűjteményének szánta munkáját, akkor sem, ha az iménti felsorolás Borges novelláit juttatja az olvasó eszébe. Nem; ő a hagyományos középkori világrend egyik utolsó összefoglalója (egyben a „nép nyelvén való ékesszólás” első jelentős *középkor utáni* művelője a német irodalomban): költői összegzésében hol rémülten, hol felháborodva észleli azoknak a megrázkódtatásoknak az előjeleit, amelyek az általa ismert és féltett rendet csakugyan szétzúzzák, illetve újjáformálják egy-két emberöltőn belül. Ezek, mai nézőpontból: a földrajzi felfedezések, a reformáció, a törökök előrenyomulása Délkelet-Európában, a kopernikuszi világmép és más effélék. Brant nézőpontjából: rohamosan burjánzó, százával nyüzsgő bolondok és bolondságok. Velük szemben az egyetlen Bölcsesség mindössze annyit tehet, hogy leleplezi és útbaigazítja őket. Persze tisztában van vele, attól Bölcsesség, hogy úgysem hallgatnak rá. Úgy is lehet ezt mondani, hogy Brant művében az újkori jellemvonások, a modern személyiség kialakulása figyelhető meg, egyelőre még teljesen középkori keretben, antik és bibliai példázatok közé szorítva, az egész költeményen végighajszolt hajó-allegória hátán. Talán ebből adódik az a feszültség, amely a művet ma is érdekessé teszi, sőt, ma jóval érdekesebbé, mint száz vagy százötven évvel ezelőtt.

A *Bolondok Hajójának* első (még hozzá első teljes) magyar kiadását a Borda Antikvárium jelenti meg, előreláthatólag tíz kötetben, jelen sorok írójának fordításában, Orosz István rézkarcaival. Orosz a maga módján, a maga eszközeivel ugyanúgy párbeszédet folytat az 1494-es kiadás főillusztrátorával, a fiatal Albrecht Dürerrel, ahogyan a fordító Sebastian Branttal, illetve szövegével. (A *Vigilia* olvasói ezúttal az eredeti Dürer-féle illusztrációkat láthatják.) A tervezett tíz kötetből eddig kettő jelent meg, a mű egészének ötödrésze.

A jó iránti állhatatosságról

Mottó. *ekét ragad*: Lk 9,62 *fészken marad*: megmarad régi bolondságában. Valójában a bolondnak, Brant szerint, nincs hol megmaradnia (ezért is száll fel a *Bolondok Hajójára*), hiszen a kakukknak sincs fészke.

8. sor. *húsfazék*: ld. Kiv 16,3.

10. sor. *eb... megtér*: Péld 26,11.

22. sor *Bár hév lennél*: Jel 3,15–16.

A fecsegésről a karzaton

Cím: a templomi karzat a papok helye volt. Brant, aki minden külső támadással szemben védelmébe veszi az egyházat, művében

több helyütt is ostorozza a méltóságukkal visszaélő, hanyag vagy tudatlan papokat.

Mottó. *Hajójuk*: szó szerint „a hajó és a szekér csakhamar elhagyja velük az országot.” Dürer metszetén csakugyan látszik egy szekér és egy hajó; eszerint a karzaton fecsegő papokat szekérszámra hordják a Bolondok Hajójára. Egyébként Brant korában a városok valóban gyakran kitoloncolták az ellátásra szoruló elmebetegeket.

1. sor. *templomban*: vagyis lent, ahol a világiaknak volt a helyük ellentétben a karzattal.

11. sor. *ha nem lelne pénzre*: az egyházi javadalmakat a karzaton volt szokás kifizetni.

34. sor. *Bőgőmajom*, roraffe: a strassburgi dómban az orgona alatt elhelyezett mozgatható, groteszk figura volt.

Az ünneptörésről

Mottó, cím: Brant az egyházi ünnepek és a vasárnap megszegését egyaránt elítéli, s közben egy kalap alá veszi a munkavégzést a kicsapongással. Az Ótestamentum előírásaira hivatkozik, ugyanakkor, a korabeli egyházi antijudaizmushoz igazodva, elítéli a zsidók — szerinte — túlzott szigorúságát is.

9. sor. *orrot tömni*: a hosszú, hegyes cipőorrot ronggyal kitömték, hogy egyenesen álljon.

26. sor. *fát dönteni sakktáblán*: vagyis nem az erdőben, tehát nem „nagy” munka. Azok a kisebb, mindennapi házimunkák, amelyek elvégzéséhez nem kellett kimenni az udvarból (pl. fejtés, jószág etetése), nem számítottak ünneptörésnek.

30. sor. *Felkél-e*: a szolgák a hajnali misére mentek el (ha elmentek), hogy utána gazdáik rendelkezésére állhassanak.

32. sor. *mét*: mézbor.

36. sor. *pfennig*: régi német szövegekben általában a pénzt, a vagyont jelenti. (Váltópénzként 1871-től 2001-ig volt használatos.)

52. sor. *ünnepnep szedett fát*: Számok könyve 15. fejezet.

54. sor. *nem készülnek*: lásd 1Makk 2,32. sköv.

58. sor. *Égi kenyér*: manna. Szombati szedésének tilalmát lásd Kiv 16,22. sköv.

M. L.